

Arapça Ezana Dönüş ve Bunun Kıbrıs Türk Basını'ndaki Yankıları

Başak Ocak

Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Türkiye'de 1941 yılında yasalaştırılan Arapça ezan okuma yasağı, Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile 1950 yılında ortadan kaldırılmıştır. Yasağın kaldırılmasından kısa bir süre önce Kıbrıs'ta Şeyh Nazım Kıbrısî tarafından okunan Arapça ezan, Kıbrıs Türk Basını'nda yıllarca sürecek olan ezan dili tartışmasını da başlatmıştır. Çalışmada, Kıbrıs'ta yaşanan ezan dili ile ilgili tartışmanın gerçek boyutları, basındaki değerlendirmeler ve bunların Türkiye'deki gelişmelerle bağlantısı çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti, Ezan, Ezan yasağı, Şeyh Nazım Kıbrısî, Demokrat Parti, Kıbrıs Medyası, Nakşibendiler

Abstract

The calling of Moslems to prayer in Arabic was prohibited in Turkey in 1941. This prohibition was eventually abrogated with the accession to power of the Demokrat Parti (Democratic Party) in 1950. However, in Cyprus a short while before the abrogation Şeyh Nazım Kıbrısî performed the call to prayer in Arabic and launched a debate that would last for years among the Cypriot media regarding the language of the call. This study will analyze developments concerning the language of the Moslem call to prayer in Cyprus through an examination of those discussions and assessments concerning the call which appeared in the press, the relationship between these discussions and developments in Turkey, and how the discussions on the language of the call to prayer grew to questioning the regime.

Keywords: Cyprus, Turkish Republic, Call to Prayer (Ezan), Bann of call to prayer, Şeyh Nazım Kıbrısî, Democratic Party, Cypriot Media

Türkiye’de ezan 1932-1950 yılları arasında Türkçe okunmuştur.¹ Türk Ceza Kanununun 526. maddesi 2 Haziran 1941 tarihinde 4055 sayılı kanunla değiştirilmiş ve “Arapça ezan ve kamet okuyanların, üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılmaları” karara bağlanmıştır. Ancak Demokrat Parti’nin iktidara geldiğindeki ilk kararlarından biri Arapça ezan okumaya getirilen bu yasağı kaldırmak olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda 526. maddenin 1941’de değiştirilmiş şekli² 5665 sayılı yeni bir kanunla tekrar değiştirilerek “Arapça ezan ve kamet okuyanlar” kısmı madde kapsamından çıkarılmıştır.³ Böylece Türkçe ya da Arapça ezan okuma serbestliği doğmuştur. Kanun 17 Haziran 1950 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kararın Resmi Gazete’de yayınlanmasıyla Arapça ezanın serbest olduğu Başbakanlık tarafından valiliklere telgrafla bildirilmiştir.⁴ İlk Arapça ezan Fatih ve Beyazıt camilerinde aynı günün öğleninden itibaren okunmaya başlanmıştır.⁵

Demokrat Parti’nin yasalaştırdığı bu kanun değişikliğinden kısa bir süre önce Kıbrıs’ta 12 Mayıs 1950 tarihinde Şeyh Nazım Adil Kıbrısî tarafından Lefkoşa’daki Ayasofya Camii’nde okunan Arapça ezan uzun yıllar Kıbrıs Türk Basını’nın gündemini meşgul eden bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmadaki amaç, Kıbrıs’ta Arapça ezana dönüşün Türkiye’deki gelişmelerle ilintili olduğunu; konunun Kıbrıs Türk Basını’nda nasıl değerlendirildiğini ve meselenin sadece ezan dili değil, Arapça ezan okuma yanlısı olan bazı kişilerin özünde laik değerlere karşı olan düşüncelerini ezan dili bahanesi ardında ileri sürdüklerini ortaya koymaktır. Nitekim Kıbrıs’ta, o dönemin tabiri ile, “taassup” veya “irticai” diye adlandırılan muhafazakar dini fikir ve söylemler ezan dilinin Arapça’ya dönüştürülmesi ile hararetlenmiş ve tartışmalar, konunun yalnızca “dil” sorunu ile sınırlı kalmadığını göstermiştir. Tüm bu gelişmeler, Kıbrıs’ta ve Türkiye’de yayınlanan birkaç gazetenin yorumları doğrultusunda izlenmiştir.

21 Nisan 1922’de Larnaka’da doğan Nakşibendi tarikatının Kıbrısî Cemaatı lideri Şeyh Nazım, 1940’ta liseyi bitirdikten sonra Kıbrıs’tan ayrılıp İstanbul Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü’nde okumak üzere İstanbul’a gelir. Öğrenimi sırasında Nakşibendi tarikatına katılır ve 1945 yılında Şam’a giderek Şeyh Abdullah Dağıstanî’nin yanında tarikat eğitimine devam eder. Dağıstanî’den aldığı emirle aynı yıl Kıbrıs’a

dönerek Ada'daki dini çalışmalarına başlar.⁶ 1952 yılında Şam'a yerleşen Şeyh, bu tarihten sonra her yıl İslam'ın kutsal saydığı Üç Aylarda ailesi ile birlikte Kıbrıs'ı ziyaret etmeye devam eder. 1970'lerden itibaren tarikati Batı dünyasında yaymaya devam eden Şeyh Nazım hakkında, 2006 Martı'nda "İslami esaslara dayalı bir devlet modeli kurulması yolundaki görüşlerin propagandasını içeren broşürler dağıtıldığı konusunda yapılan şikayetler üzerine" KKTC'de başsavcının direktifiyle başlatılan soruşturma dosyası Başsavcılık'a sunulmuştur.

Ada'ya geldiği andan itibaren İslamî faaliyetleri ile basının dikkatini çok önceden üzerine çekmiş olan Şeyh Nazım'ın Arapça ezan okumak için 1950 Mayıs'ını beklemesi, bir tesadüf değildir. Şeyhin kendisinde bu cesareti bulması, Türkiye'deki gelişmelerle ilintilidir. Bu tarihlerde Demokrat Parti, seçim beyannamesinde halka şöyle seslenmektedir:

İktidara geldiği taktirde, partimizin, millete mâl olmuş inkılâplarımızı ve geçirmekte olduğumuz son demokratik inkılâbın elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmayı ilk ve en mühim vazife sayması pek tabiidir...⁷

Gerek burada belirtildiği, gerekse Adnan Menderes'in ileride hükümet programında tekrar belirteceği üzere, Atatürk Devrimleri millete mâl olan-olmayan şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır.⁸ İşte, Demokrat Parti'nin iktidara gelirlenmez Arapça ezan yasağını kaldırmasında dayandığı nokta Türkçe ezanın millete mâl olan inkılâplardan sayılmadığı görüşüdür. Gerek DP'nin hükümet programındaki bu görüş, gerekse iktidara gelmesinden sonra Eyüp Sultan Türbesi'ni açması, partinin "İslamı Kurtaran Parti" olarak değerlendirilmesi için yeterli sayılmıştır.⁹

Türkiye'deki yeni hükümetin ezan dili konusundaki tutumundan cesaret alan Şeyh Nazım'ın bu davranışı Arapça ezan okumaktan daha derin boyutlar taşımaktadır. Tıpkı Türkiye örneğinde olduğu gibi, ezan dili ile başlayan tartışmalar, rejimin diğer reformlarının da tartışılır hale gelmesine yol açmıştır. Şeyh Nazım'ın sadece Türkçe ezan okunuşuna karşı olmadığı, dolayısıyla olayın devletin İslam dinine "dil" alanında müdahalesine karşı oluşan daha derin bir anlam ifade ettiği, Şeyh'in gerek Aile Kanunu meselesinde,¹⁰ gerekse diğer reformlara sözlü saldırılarında rahatlıkla görülebilecek kadar açıktır. Nitekim, söz konusu olay Kıbrıs'ta yayınlanan bazı gazeteler tarafından basit bir "dil" meselesi olarak algılanmamıştır. Özellikle Fazıl Küçük, Halkın Sesi adlı

gazetesinde bu meseleyi “irticai” bir hareket olarak ele alıp, özelde Şeyh Nazım’a fakat genelde onun temsil ettiği söylem ve düşünceye ateş püsküren yazılar kaleme alır.

13 Mayıs tarihli Halkın Sesi Gazetesi, Ayasofya Camii’nde gerçekleşen Arapça ezan okuma olayını okuyucularına şöyle duyurur: Şeyh Nazım, Ayasofya Camii’ndeki vaazının sonunda müritlerine, Arapça ezan okunmasını isteyip istemediklerini sorar. Daha önceden buna hazırlıklı olan müritler, soruya olumlu yanıt verirler ve bu müritlerden biri, derhal Arapça ezan okumaya başlar; fakat camidekiler tarafından susturulur. Bunun üzerine Şeyh Nazım Fetva Emni Hakkı Efendi’nin yanına giderek Arapça ezan okumak için kendisinden izin ister. Hakkı Efendi’den olumlu ya da olumsuz bir yanıt alamayan Şeyh Nazım, minbere çıkarak Arapça ezan okumaya başlar. Bu arada Hutbe ezanını okumakla görevli olan Ayasofya Başmüezzini Hafız Şefik Efendi de Şeyh Nazım’a engel olamaz ve o da Türkçe ezan okumaya başlar. Hutbe ezanının Türkçe ve Arapça okunmaya başlanması üzerine camide bulunan cemaat, olayı protesto eder, Ayasofya imamları da herhangi bir tatsızlığın önlenmesi amacı ile polisin yardımını ister. Şeyh Nazım, camiye gelen üç polisin uyarılarını dinlemez ve din adına herşeyi göze aldığı ifade eder. Polisler, Şeyh Nazım’ı camiden dışarı çıkarmak konusunda Fetva Emni’nden olumsuz yanıt alırlar. Cesaretlenen Şeyh, Türkçe ezan ve hutbe dinlemek isteyenlerin Sarayönü Camii’ne gitmelerini önerir ve şöyle der: “Biz herşeyi yapmaya karar verdik ve yapacağız, hiçbir kuvvet bizim önümüze geçemez.” Şeyhin bu sözleri üzerine cemaatten biri, Şeyh Nazım’a Atatürk’ün Türkiye’de kurduğu yeni rejimi harfiyen uygulayacaklarını ve kendisini istemediklerini belirtir. Şeyhin buna yanıtı ise “Atatürk de cehenneme gitsin siz de” şeklinde olur.¹¹ Halkın Sesi Gazetesi, bu olayı, halkın heyecanlanmasına ve sinirlenmesine neden olan ve şimdiye dek görülmemiş bir “irticai hareket” olarak değerlendirirken bu işi el altından körükleyenlerin olup olmadığına dair bir soruyu da ortaya atar. Ayrıca, bu harekete sebep olanların, hareketi teşvik edenlerin takipçisi olacağını bildirerek konu hakkındaki yorumunu yarınki nüshasında yayınlacağını haber verir.¹²

13 Mayıs tarihli Hürsöz Gazetesi de olayın nasıl cereyan ettiğini belirttiikten sonra, Şeyh Nazım’ın hareketini “dini ayine fuzuli ve yersiz bir müdahalede bulunmak” şeklinde değerlendirir. Ayrıca, yeni aile kanununa karşı tavırlarından ötürü Şeyhi, demokrasinin getirdiği

özgürlüğü ganimet sayarak İslam dinini gericiliğe alet etmekle suçlar ve şu satırlarla halkı uyarır:

Kıbrıs Türk Cemaatının yeni aile kanunlarına ve daha başka sosyal gelişmelere kavuşmak üzere olduğu bir zamanda, Nazım Efendinin menfi telkinatta bulunması ve bunu Yeşiladamızın göbeğindeki muhteşem Ayasofya Camii şerifinde yapabilmesi cidden hazindir. İlgili makamların bu hususa nazar-ı dikkatini celbederken halkımızın da uyanık olması ve bu gibi yanlış telkinata kulak asmaması şayanı arzudur.¹³

Ertesi gün Halkın Sesi Gazetesi'nin sahibi ve başyazarı Fazıl Küçük'ün aşağıda değinilecek olan Şeyh Nazım'ı ve Fetva Emmini'ni şiddetle eleştirdiği bir yazısı Halkın Sesi'nde yer alırken, Fevzi Ali Rıza'nın Hürsöz Gazetesi'nde de camilerde huzur istendiğine dair bir yazı yayınlanır. Hürsöz okunan Arapça ezanın “inkılâpçı Türk gençliğinin olduğu kadar akli başında her müslümanın da tepkisini çektiğini, huzur içinde bulunması gereken camilerin yenilik düşmanlarınca fesat yuvasına çevrilemeyeceğini” vurgular.¹⁴ Fazıl Küçük ise söz konusu yazısında Fetva Emmini'nin olay karşısında adeta Şeyh'i destekleyen bir tavır sergilemiş olmasını eleştirir. Ezanın bir Arapça bir Türkçe okunacağına dair verdiği fetvalar ile toplumla adeta alay ettiğinin altını çizer ve ona istifa etmesini önerir. Eleştirilerin asıl hedefi olan Şeyh Nazım ise Fazıl Küçük'e göre, “Adaya ayak bastığı günden arkasını Fetva Eminine dayayarak boş bulduğu cami kürsülerinden daima irticayı körtükleyen, gayya kuyusundan, cinden, periden başka ağzından bir şey çıkmayan Şam'ın rutubetli ve karanlık odalarının başımıza musallat ettiği geri fikirli, zamanın ve bahusus Atatürk inkılâbının bir numaralı düşmanı” dır. Küçük, yazısının sonunda Fetva Emmini'nin aciz kaldığı bu olay karşısında Evkaf Murahhas vekilliğinin harekete geçmesini salık verir.¹⁵ Aynı tarihli nüshada Lefkelilerin olayı protesto ettiklerine dair bir yazı ile, gazetede “Günün Cilveleri” başlığı altında yazan köşe yazarı Yavuz'un bir yazısı yer alır.¹⁶ Yavuz yazısında, kutsal sayılan mabedin içinde hakaretler savurmanın kendisini din bilgini olarak niteleyen Şeyh'e yakışmadığını belirtmekte; aynı zamanda şu soruları ortaya atmaktadır: parasız olduğunu söylediği halde Şeyh Nazım sık sık Şam'a gidip gelebilecek parayı nereden sağlamaktadır? Evkaf dairesinin bütün camilerde Türkçe ezan okunması yolunda verdiği emre aykırı olarak Arapça ezan

okumadaki asıl gayesi nedir? Atatürk'e hakaret etme cesaretini nereden bulmaktadır? Bu soruların ardından yazar, Şeyh'i hem Kıbrıs'ta hem de Şam'da destekleyenler bulunduğunu ve bunların da kimler olduğunu bildiğini; fakat aslında bu olayda asıl suçlu olanın Fetva Emini olduğunu belirtir. Ayrıca olay akşamı Şeyh ile Fetva Emini'nin buluşarak aralarında bir sonraki cuma günü Ayasofya Camii'nde ezanın Türkçe okunup okunmayacağını halkın onayına sunmak için anlaştıklarına dair bir bilginin de kendisine ulaştığının altını çizer.¹⁷

Şeyh Nazım'ın bu hareketi, olayın tekrarlamasına engel olunması yolunda Evkaf Murahhas Vekilliği'nin ve Fetva Eminliği'nin resmi makamlara başvuruda bulunmasına neden olur.¹⁸ Şey Nazım, imam ve müezzinlerin görevlerine müdahale edip Arapça ezan okuyarak camide huzursuzluğa neden olduğu gerekçesi ile 23 Mayıs tarihinde hakim önüne çıkartılır. Kendisine yöneltilen suçlamaları reddeder ve dava 1 Haziran'a ertelenir. Şeyh'in avukatlığını Hintli Homi Cihangir Rustomci üstlenir.¹⁹ 1 Haziran'da görülen davaya Şeyh Nazım elinde asası, üzerinde hırkası ve müritleriyle birlikte gelirken, dava salonu da meraklılar tarafından doldurulur. İddia makamının şahidi olarak dinlenecek olan Fetva Emini Hakkı Efendi'nin rahatsızlığı nedeni ile mahkemeye gelmeyeceğinin bildirilmesi üzerine, ifadesinin evinde alınmasına karar verilir ve bu amaçla mahkemeye kısa bir süre ara verilir. Hakim Fehmi Bey, iddia makamını temsilen Yüzbaşı Salih Efendi, Şeyh Nazım ve avukatı Fetva Emini'nin evine giderek kendisinin ifadesini alırlar. Oturuma tekrar başladığında Ayasofya Başmüezzini Hafız Şefik'in ifadesine başvurulur ve dava 9 Haziran'a ertelenir.²⁰ 9 Haziran'da üç müdafaa şahidi dinlenir ve Şeyh Nazım söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını ifade eder. Bu kez mahkeme salonunu dolduran kişilerden, Şeyh'in yakın müridi olarak tanınan, Tatlıcı Mustafa Abdülkerim sırtındaki Şam hırkası ile basının dikkatini üzerine çeker.²¹

Son duruşmada, müdafaa şahitlerinin birbirini tutmayan ifadelerinden anlaşılacağı üzere (müdafaa şahidi Tatlıcı M. Abdülkerim'in yalancı şahadette bulunduğu anlaşılmıştır), Şeyh'in Arapça ezan okumaya olay gününden daha önce karar vermiş olduğuna; bu nedenle de konunun önemsiz bir olaymış gibi değerlendirilmesinin mümkün olmadığına karar verilmiş, Şeyh sonuçta 6 hafta hapis cezasına çarptırılmıştır.²² Burada üzerinde durulması gereken nokta Şeyh'in Arapça ezan okumaktan ötürü değil, imam ve müezzinlerin görevlerine müdahale edip camide huzursuzluğa neden olmaktan ötürü hapis cezasına

çarpıtılmış olduğudur. Mahkumiyet kararından kısa bir süre sonra M. Necati Özkan Mısırlıoğlu'nun yayınladığı İstiklal Gazetesi'ndeki bir haber dikkat çekicidir. Haber, Şeyh Nazım'ın affı için Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'a 562 kişinin imzası bulunan bir yazı gönderildiğine ve imza toplanmasına devam edileceğine, daha önce de aynı amaçla Vali'ye 2287 imzalı bir başka yazının gönderilmiş olduğuna dairdir.²³

12 Mayıs'ta Şeyh Nazım'ın okuduğu Arapça ezana Halil Fikret Alasya'dan 16 Mayıs'ta yanıt gelir. Alasya Tanrı'nın her dili bildiğini ve aynı zamanda kullarının kendi milli dilleri ile ibadet edemeyeceklerine dair bir emri bulunmadığını belirtir. Alasya, ona göre Arapça ezan okumanın altında yatan asıl gerçeği şu sözlerle dile getirir:

Ezanın Arapça okunmasında ısrar etmekte ve mürettep bazı hadiseler çıkaranların hakiki maksatlarının ne olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Eğer bunlar muvaffak olacaklarını ve Atatürk inkılâbını bertaraf ederek Türk milletini eski cehalet ve irtica devrinin uçurumuna atabileceklerini ümid ediyorlarsa şimdiden şunu söyleyelim ki sonları hüsrandır... Türk milli birlik ve beraberliğini çekemeyen ve Türk Devletini yıkmak için halkın mukaddesatını alet ederek çalışanlar er geç mağlup olacaklardır... Türkiye'de bu gibi hâdiselere sebebiyet verenler kanuni takibata uğramakta ve icabeden cezalara çarpıtılmaktadır. Kıbrıs Hukûmeti de Türkler arasında birtakım nahoş hadiselerin vukuunu önlemek için icabeden tedbirleri almakta herhalde tereddüt etmeyecektir. Bunun, cemaatın dini işlerine karışmak bakımından hiçbir münasebeti yoktur. Dini şu veya bu maksada alet edenlere karşı alınacak tedbirler mahalli huzur ve sukûnu temin edeceğinden dolayı çok isabetli olacaktır.²⁴

Görüldüğü üzere, Alasya'ya göre olay basit bir “dil” davası değil Atatürk Devrimine yöneltilen “bir sabotaj” dır.

12 Mayıs'ta Ayasofya Camii'nde bulunarak olaya şahit olan M. Raci Hoca'ya ait bir diğer yazı Hürsöz Gazetesi'nin 17 Mayıs tarihli nüshasında yayınlanır. M. Raci, Şeyh Nazım'ı ezan dilinden önce onu aile kanunu aleyhinde camiide sarf ettiği sözlerden ötürü eleştirir ve olayın örgütlü olabileceğine dair şüphelerini şu sözlerle dile getirir:

Biz bu genç ve Darülfünun görmüş efendiden neler beklerdik. İlk işi Müslümanları birbirinden ayırmak, halkı birbirine geçirmek oldu. Halbuki Kur'anı Kerim'de "Fitne katillikten daha fenadır" buyrulmuştur. Bugünlerde gazetelerde okuduğumuza göre Ankara'da bir Ticanilik tarikatı çıktığı malumdur. Mahkeme salonlarında Arapça ezan okumağa, tekbir getirmeğe başladıkları da hatırlardadır.²⁵ Görülüyor ki aynı hal burada da cereyan ediyor. Acaba bu birbirine benzeyen vak'alar bir elden ve bir teşkilattan mı talimat alıyorlar? Görülüyor ki kaynak birdir.

M. Raci kendisine yöneltilen Türkçe ezan okumanın caiz olup olmadığı yönündeki sorulara caiz olduğu yolunda yanıt verdiğini; çünkü önemli olanın ezanın "anlamını bilmek" olduğunu belirtir ve bu nedenle de Arapçasını bilmeyen bir Türk'ün Türkçe ezandan daha fazla etkilenerek Tanrı yoluna koşabileceğinin altını çizerek. Son olarak da Türkiye'de ezanın Türkçe okunduğundan, Diyanet İşleri Başkanının buna cevaz verdiğinden dolayı ortada bir sorun bulunmadığını, bunun aksine bir hareketle bulunmanın da dini ayinlere bir tecavüz olarak nitelendirilebileceğini ifade eder.²⁶ Yaklaşık bir ay sonra, yine Hürsöz'de yayınlanan bir yazısında, Raci Hoca namazda Türkçe Kur'an okunup okunamayacağı konusunda da fikrini belirtir. Ezanın Kur'an'dan olmadığı için Türkçe okunabileceğini ileri süren Raci Hoca, namazda Türkçe okunamayacağını söyler:

Allah buyurur ki (siz namazda Arapça Kur'andan kolayınıza gelen kadar okuyunuz). Bu emr-i ilahiye bakarak şimdiye kadar hiçbir millet ve mezhep kendi lisanına çevirerek namazda okumamış ve okuyamamıştır. Elan ısrar edenler de vardır. Sen Türkçe tercemeli Kur'anı bul oku, Rabbine istediğin gibi dua et... Namazda Türkçe Kur'an caiz değildir.²⁷

21 Mayıs'ta Hürsöz'de A. C. G. imzalı bir başka yazıda yine Türkçe ibadet meselesine değinilir. Bu yazıda Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinde şeyhlerin, softaların önemli bir rol oynadığı ve bunların dini kendi çıkarlarına alet ettiklerinden dolayı dinin özünden uzaklaşıldığı konu edilir. Oysa artık bu devir kapanmış, laik Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Atatürk'ün, Türk'ün yaptığı duanın

anlamını bilmesi ve Tanrı'ya öz dili ile seslenmesi noktasından hareketle giriştiği Türkçe ibadet Kıbrıs Türklerince takip edilmektedir. Bunu kötülemeye çalışanlarsa Türklüğe hakaret etmiş sayılmalıdırlar. A.C.G. 3-5 yıldan beri Kıbrıs'ta etrafına topladığı müritlerden cesaret alan Şeyh Nazım'ın hareketini “çirkin ve aydınları üzen bir hadise” olarak değerlendirir ve Kıbrıs Türklerinin Şeyh'in yanlış propagandalarına kulak asmayarak, daima ileriye ve yeniye doğru ilerleyeceğini sözlerine ekler.²⁸

Mayıs ayının sonlarına doğru Halkın Sesi Gazetesi, bu tarihlerde layihası yayınlanan Yeni Aile Kanunu hakkındaki Şeyh Nazım'ın olumsuz tutumunun üzerine gider. Kanunun bir an önce yürürlüğe girmesine katkıda bulunmak ve halkı bilgilendirmek amacıyla yazılar yayınlamaya başlar. Şeyh'in kanun karşıtı tutumunun amacını da “havayı bulandırmak ve Türk Aile Kanununun yürürlüğe girmesini geciktirmek” olarak nitelendirir. Anlaşıldığı üzere Şeyh Nazım kimi hocaların ellerine Aile Kanunu aleyhinde yazılar içeren broşürler vermekte ve hocalar broşürlerle köy köy dolaşarak bu fikirleri yaymaktadırlar. Şeyh ortaya bir “süt kardeş” meselesi atmakta ve Yeni Aile Kanununa göre bir kimsenin süt kardeşi, süt kızı veya oğlu ile evlenebileceğini söylemekte; ayrıca “mehir”in caiz olduğunu ileri sürmektedir.²⁹ Gazete bir sonraki nüshasında tutumunu biraz daha sertleştirecektir. Köylülerin bu broşürlere aldanarak kendilerine uzatılan kağıtları incelemiden imzalamamaları konusunda uyarıda bulunan Halkın Sesi, Şeyh'e şeriatla yönetilmek istiyorsa Arabistan'a gitmesini önerecek ve “Elinde asası, çenesinde kara sakalı ile gerilik fikirleri yayan, kendine Şeyh süsü vererek saf köylüler arasında nifak yaratmaya çalışan, Türkiye'ye dil uzatan bu Mehdi Dellâlı”na şöyle seslenecektir:

Suriye'deki ağabeylerine uyup Kıbrıs Türk halkını cahil bırakmaya uğraşma; Kıbrıs Türk halkının en tabii hakları önüne setler çekmeye kalkışma. Büyük Türk İnkılâbına lâf atacak kadar dil uzatmağa yeltenme: Mehdi safsataları ile Kıbrıs Türklüğünü avutmağa kalkışma; cennet ve cehennem vaadleri ile oynadığın kozun boyasını değiştirme. Bil ki Kuran'ı Kerim senden olgun, senden dolgun dimağlar tarafından birçok defalar tefsir edilmiştir. Kuranı Kerim en güzel bir kitaptır; bunu kendi kıt görüşüne uydurarak tefsire kalkışma, kendi kendini aldatma.³⁰

Halkın Sesi, fırsat buldukça çatal, kaşık ile yemek yemenin, kadınların çarşafı çıkarmalarının, erkeklerin sakalsız ve külahsız gezmelerinin, Frenk icadı karyolada uyumanın ve buna benzer şeylerin şeriata aykırı olduğunu dile getiren Şeyh Nazım'a, 27 Mayıs'ta Şam'la bağlantısının ne olduğu sorusunu sorar ve bu kişinin bazı cahil insanları etkileyebileceğinin altını çizerek.³¹ Birkaç gün sonra Halil Fikret Alasya da aynı konuyu ele alarak, Aile Kanununa karşı çıkan görüşün toplumu on dört asır evveline taşımak isteyen, Atatürk Devrimini yıkmaya ve Türk halkını cehaletin, irticanın kucağına atmaya çalışan bir grupça savunulabileceğini ifade eder.³²

Yayınlanan Aile Kanunu Layihası, Fazıl Küçük ile Necati Özkan'ın gazeteleri aracılığıyla konu hakkında tartışmaya başlamalarına neden olur. Necati Özkan'ın 30 Mayıs tarihinde halkın büyük bir kısmının bu kanuna karşı olduğunu ve layihanın içinde topluma zararı dokunabilecek pek çok kısım olduğunu yazması, Fazıl Küçük'le aralarında satışmaya dek varacak olan polemige yol açar.³³ Fazıl Küçük Necati Özkan'ı Aile Kanunu hakkında ileri geri konuşmak, Atatürk Devrimi düşmanı Şeyh Nazım'ın müridi, yakın arkadaşı olmakla suçlar. Aynı zamanda Özkan'ın Halkın Sesi yazarlarını vatan haini, din düşmanı gibi göstermeye çalıştığını ifade eder.³⁴ Aile Kanununun bir an önce yürürlüğe girmesini isteyen ve her fırsatta bu konuyu gazetesinde dile getiren Fazıl Küçük, kanuna karşı çıkanları "bilgisiz, gerici" kimseler olarak tanımlar ve kanun aleyhinde propaganda yapanların asla başarılı olamayacağı inancını taşır.³⁵ Ancak burada Aile Kanunu nedeniyle uzun süre söz düellosuna girişecek olan bu iki yazarın mümkün olduğunca ezan dili konusundaki görüşlerine değinmeye çalışacağız.

Ezan dili ile ilgili mesele Kıbrıs Türk Basını'na bu şekilde yansırken, Türkiye'de Arapça ezana dönüşe doğru hızla yol alınmaktadır. Adnan Menderes'in 1950 Haziran'ı başında Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik'in konu ile ilgili sorduğu bir soruya verdiği şu yanıt, tıpkı Türkiye basınında olduğu gibi, Kıbrıs Türk Basını'nda da polemiklere neden olacaktır:

Her taassup cemiyet hayatı için zararlı neticeler doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvela taassup zihniyetinin yıkılmasına bağlıdır. Bu hakikatin iyice kavranmış olması neticesidir ki Büyük Atatürk birtakım hazırlayıcı ön inkılâplara başlarken taassup zihniyeti ile

mücadele etmek lüzumunu hissetmişti. Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de büyük bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyet ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiye'sine zemin hazırlamıştır. Ezanın Türkçe okunmasına mukabil cami içinde bütün ibadet ve duaların din dilinde olması garip bir tezat teşkil eder gibi görünür... Aradan uzun yıllar geçtikten ve vaktiyle zaruri görülen tedbire artık bir ihtiyaç kalmadıktan sonra bunda ısrar bu sefer vicdan hürriyetine karşı bir taassup teşkil eder. Şimdi meselenin laiklik ve vicdan hürriyeti bakımından halline sıra gelmiştir. Dini siyasete karıştırmamak ve dini ibadetler amme nizamına ve umumi adaba aykırı olmamak şartıyla herkesin dini vecibe ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmesi vicdan hürriyeti icabındandır... Halbuki umumi adaba ve amme nizamına hiçbir aykırılık göstermeyen ezan meselesinde memnuiyetin devamı laiklik prensibini menfi cihetten zedelemek manasını tazammun eder...

Bu izahımın milletimize mâl olmuş inkılâplarımızın tamamı ile korunacağı manasını taşıdığını da ayrıca tafsile lüzum görmemekteyim. Hükümet olarak ezan meselesi hakkında görüşümüz bundan ibarettir...³⁶

Menderes'in bu açıklamalarının ardından, Türkiye'de çıkan Vatan Gazetesi'nin 8 Haziran tarihli nüshasında yayınlanan M. Şevki Yazman'a ait bir yazı bir gün farkla İstiklâl Gazetesi'nde yer alır. Böylece, İstiklâl Gazetesi Halkın Sesi'ne zıt biçimde ezan dili ilgili görüşlerini ortaya koymaya başlar. Yazman laik bir devletin din işlerine karışmaması gerektiğini ifade eder ve Cumhuriyet Halk Partililerin Arapça ezana dönüşün bir irtica hareketine dönüşebileceği, fesin, eski harflerin geri gelebileceği yolunda ileri sürdükleri iddiaların yersiz olduğunu; çünkü Türk halkının devrimi gerçekten özümseydiğini belirtir.³⁷ Hikmet Afif Mapolar da İstiklâl'de yayınlanan iki yazısı ile görüşlerini ortaya koyar. Mapolar, Adnan Menderes'in söz konusu beyanatını devrin gereksinim duyduğu "en büyük manevi gıda" olarak nitelendirir ve ezan dilinin Türkçe olmasında ısrar edenlerin camilerin kapılarını müminlerin yüzüne kapatmak isteyen, vicdan özgürlüğünü yok etmeye çalışan, kaptisleri uğruna bir toplumu kurban etmekten çekinmeyen insanlar olduklarını ifade eder.³⁸ İslam dininin esaslarından birinin din hürriyeti

olduğu ve bu ortadan kalktığı takdirde, dinin manevi cephesinin yıkılmış olacağını dile getirir.³⁹

Necati Özkan ise kaleme aldığı iki yazı ile hem konu hakkındaki görüşlerini dile getirecek, hem de niçin bu mesele hakkında suskun kaldığına ilişkin kendisine soru yönelten Halkın Sesi Gazetesi'ne yanıt verecektir. Özkan, Şeyh Nazım olayının siyasi bir amaç güttüğü düşüncesine karşıdır. Yetmiş iki senelik İngiliz yönetiminin din özgürlüğünü güvence altına aldığını, bu olayın İngiliz yönetimini lekelediğini ve Kıbrıs Türkü ile hükümetin arasını açmaya hizmet ettiğini düşünmektedir. Öyle ki İngiliz idaresi altında yetmiş iki seneden beri polislin camiye müdahale ettiği görülmemiştir. Komünizme karşı nefret besleyen, din özgürlüğünü tanıyan İngiliz idaresinden memnun olduklarını gururla ifade eden Kıbrıs Türk toplumu camilere müdahale edilmesi endişesini taşımaktadır. Cuma günleri camilerde görevli müezzin olmadıkları halde, Şeyh Nazım gibi, fahri olarak hutbe ezanı okuyan pek çok kişinin varlığı bilinmektedir.⁴⁰ Halkın Sesi'nde 14 Mayıs'ta yayınlanan (daha önce değinilen Fazıl Küçük'e ait "Anlayamıyoruz" adlı yazı) yazıda, Şeyh Nazım'ın boş bulduğu kürsüden vaaz verdiği yolundaki haber gerçeği ifade etmemektedir. Camide hutbe ezanı okunurken ve hatip hutbe verirken cemaatin ezan ve hutbeyi sessizce dinlemesi şarttır. Bu nedenle cemaatten sessizliği bozan ilk kişi kim ise sorumlu da odur. Ayrıca, Şeyh Nazım ilk olarak hutbe ezanını okumaya başladığı için ikinci bir şahsın ezan okumaya başlaması da dinen yasaktır. Polislin cami içindeki olaya müdahalesi din özgürlüğüne aykırıdır; madem müdahalede bulunulmuştur, o halde soruşturma genişletilerek olayın sorumluları ortaya çıkarılmalıdır. Hiç kimsenin ve hatta müftülük dışında hiçbir makamın dini ayinlerin şekil ve diline karışmaya yetkisi yoktur. Ortada müftü de bulunmadığından Fetva Emni ve Evkaf İdaresi'nin de buna karışmaya hakkı yoktur. Kıbrıs'taki pek çok camide bugüne dek Arapça ezan okunagelmiştir; ancak birkaç camide son zamanlarda ezan Türkçe okunmaktadır.⁴¹

Necati Özkan'ın bu yazısının ardından Halkın Sesi'nden, kendisine yanıt gelir. Halkın Sesi, Özkan'ın Şeyh Nazım olayını "dine müdahale" olarak değerlendirmesinin yanlış olduğunu, aksine din özgürlüğünü alet ederek, başına her sarık geçirenin caminin resmi görevlilerini görev yapmaktan alıkoymaya hakkı olmadığını yazar. Dini merasimi idare eden cami görevlilerinin, dualarını Türkçe ya da Arapça okuyabileceklerini, cemaatin de yapması gerekenin görevlilere uymak olduğunu; nitekim

Şeyh Nazım'ın Arapça ezan okumaktan dolayı değil, resmi görevlilerin işine müdahale edip camide huzuru bozmaktan dolayı yargılandığını vurgular. Dolayısıyla, bu sonucun dine bir müdahale olarak değil, camilerin din perdesi altında bir anarşi yuvasına çevrilmesine engel olunması şeklinde algılanması gerektiği üzerinde duran gazete, Türkçe ezan ve Kuran konusuna da şu satırlarla değinir:

Kıbrıs'ta şimdiye kadar takip edilen siyaset bunları Arapça yapmak ve halkı cahil bırakmaktı. Güzel dinimizi Türkçe anlatan yoktu. Kıbrıs Türkü Anavatandaki kardeşleri kadar dinini öğrenmek ihtiyacındadır. Kur'an, ezan ve diğer duaları Türkçe yapmadıkça din hususunda papağanlaşmış kalmakta devam edeceğiz. Kahir bir ekseriyet arasında her gün ezilmekte olan Kıbrıs Türkü Allahına olan imanı ve kanındaki temiz kuvvet ile ölmemeğe çalışırken; şerefi ile mütenasip bir hayat seviyesine yükselmek için durmaksızın çalışırken, ulu camilerimizin minarelerinden gelecek seslerin Türkçe olmasını kim istemez? 'Din hürriyeti' vardır diye tekkeler açılmasına, başa sarık sarılmasına müsaade ederek ilim ve terakki yollarından ayrılmaya; Arapça öğrenmeğe veya mânâsını bilmeden mırıldanmak için Arapça Kur'an mı ezberlemeğe başlayalım?⁴²

Demokrat Parti'nin Arapça ezan okumaya getirilen yasağı kaldırdığını İstiklâl Gazetesi 17 Haziran'da "Türkiye'de bütün vatandaşlar ezanı arzu ettikleri dilden okuyabilecekler" başlıklı bir haberle okuyucularına duyurur, Halkın Sesi'nde ise konu ile ilgili habere 22 Haziran'da yer verilir.

Bu arada, İstiklâl Gazetesi, Vatan Gazetesi'nde yayınlanan Cemal Bardakçı'nın bir makalesini 18 Haziran'da iktibas eder. Bardakçı'nın yazısında altını çizdiği nokta, devletin dine müdahale etmemesi, siyasi partilerin dini çıkarları uğruna kullanmaması gereği ve Tanrı ile kul arasına üçüncü bir şahsın giremeyeceğidir.⁴³ İstiklal, 21 Haziran tarihinde de "dinsizlere ve dinsizlik cereyanı açmak isteyenlere cevap teşkil eden önemli bir makale serisi" başlığı ile Ali Fuat Başgil'in makalelerini yayınlamaya başlar.

Arapça ezan yasağını kaldıran kanunun yürürlüğe girmesi üzerine, Hürsöz Gazetesi, yasağın kaldırılmasını son derece demokratik bir tutum

ve çağdaş uygarlığın bir gereği olarak gördüğünü, inkılâpların zaten Türk toplumunca benimsendiğini, Türkçe ezanın da halkın kabullendiği inkılâplardan olduğunu belirtir. Bu nedenle yasağın kalkması, ezanın Arapça okunacağına değil, ezan dilini, Türk toplumunun kendi isteği doğrultusunda tercih edeceğinin bir göstergesidir. Halkın, kendi vicdani fikri sonucunda zaten Türkçe ezanı yeğleyeceğini; dolayısıyla Arapça ezan yasağının yürürlükte kalmasının bir anlamı olmadığını; zaten bunun vicdan özgürlüğüne bir tecavüz, Türk vatandaşının manevi kimliğine de bir hakaret olduğunu ifade eder. Hürsöz, inkılâpların Türk halkınca o denli özümsemiş olduğu fikrindedir ki Türk halkının kendi dilinde okunan ezandan vazgeçmeyeceği inancını taşımaktadır.⁴⁴ Fakat Türkiye'deki gelişmeler bunun tam aksini göstermiş ve ezan 1950'den itibaren Arapça okunagelmıştır.

Türkiye'de Arapça ezan yasağının kaldırılması hakkında Halkın Sesi'nde yayınlanan ilk yazı 22 Haziran tarihinde Yavuz'un kaleme aldığıdır. Yavuz, Demokrat Parti'nin iktidara gelirgelmez ezan meselesini ele almasının beklenmedik bir olay olduğunu belirtir. Arapça ezana dönüşün, vicdan özgürlüğü örtüsü altında ileride eski harflerin, fesin, çok eşliliğin geri gelebileceği yönünde bir başlangıç oluşturabileceğinin altını çizer.⁴⁵

Demokrat Parti'nin Arapça ezan okumaya getirilen yasağı kaldırması, İstiklâl Gazetesi'nde Nihat Sami Banarlı tarafından ele alınır. Banarlı, ezanı Türkçe okumanın, Arapça okunduğu takdirde hapse atılmanın yıllar boyu süren acayip laiklik anlayışından başka bir şey olmadığını; Türk için ezanın bir söz değil ses olduğunu; Ezana kelime verenin Araplar olmasına rağmen onu bir müzik ziyafeti haline getirenin Türkler olduğunu; güfteyi İslam dünyasından alan Türklerin, onun cümlelerini olduğu gibi bırakmakta bir sakınca görmediklerini söyler. Müslüman Türk topraklarında ilahilerin dilinin Türkçe olduğunu; fakat ibadetin Kur'an diliyle yapıldığını, bunun da Kur'an'a saygı göstermesini bilen Türk milletinin inceliği olduğunu belirterek aslında, ezana Türklerin verdiği sesin, ezanın sözlerine milli bir nitelik kazandırdığı sonucuna varır.⁴⁶

Bu arada, Kıbrıs'ta 1 Ocak 1929'dan itibaren geçerli olmak üzere kaldırılan müftülük makamını tekrar hayata geçirmek için önerilerin yer aldığı Türk İşleri Komisyonu'nca hazırlanan 1949 Ara Raporu doğrultusunda bazı gelişmeler başgösterir.⁴⁷ Hükümet Matbaasında Türkçe olarak satılmakta olan raporda, halkın oyuyla iş başına gelecek bir

müftünün seçilmesinin elzem olduğu belirtilirken, seçim usulleri de detaylı olarak ele alınır. İngiliz İdaresi, Kıbrıs'ta müftülük makamının tekrar kurulması için bir adım atar ve üç seneliğine geçici olarak Türkiye'den bir müftü tayin edilmesine karar verir.⁴⁸ Görüldüğü gibi, hükümet, gerekli kanunlar çıkarılana dek seçim işini askıya almış ve Türkiye'den getirilecek bir müftüyü daha uygun bir çözüm olarak kabul etmiştir. Oysa ki Kıbrıs'a gelecek olan Müftü Yakup Celal Menzilioğlu, adaya geldiği ilk andan itibaren gerek Arapça ezan okutulması konusundaki uygulamaları, gerekse konservatif İslamî faaliyetlerinden dolayı Ada'da barınmayı başaramayacak ve kısa sürede istifa etmek durumunda kalacaktır.

Yeni müftü Yakup Celal Menzilioğlu, Kıbrıs'a 12 Şubat 1951 tarihinde gelir ve 31 Mart 1951'de ezanın Arapça'dan başka bir dilde okunmasının şeriata aykırı olduğu yolunda bir tamim yayınlar. Müftülüğün bu tamimi 18 Nisan tarihli İstiklâl Gazetesi'nde yayınlanır.⁴⁹ Halkın Sesi, Evkaf Dairesi'nin yayınlamadığı bu tamimin Necati Özkan Mısırlıoğlu tarafından Menzilioğlu'nu ziyareti sırasında kendisinden alındığını ve tamimden Evkaf Komisyonu'nun haberinin olmadığını belirtir. Ayrıca, her gazeteye Evkaf Komisyonu'nca resmen gönderilmesi gereken bir tebligatı Mısırlıoğlu'na veren Müftü Menzilioğlu'nu kınadığını bildirir.⁵⁰ Bu arada, bu tamime ilişkin "Baflı" imzası ile Halkın Sesi'nde yayınlanan bir yazıda yazar, Baf halkı ile tamim hakkında konuştuklarını, halkın bunun gerçek olduğuna dair şüpheler taşıdığını, haberin tezip edilmesini beklediklerini yazar. Ayrıca bu tamimin, din özgürlüğünü ortadan kaldırmaya çalışmak ve Kıbrıs Müslümanları arasına nifak tohumları ekmek demek olduğunu ve müftünün buna hakkı olmadığını belirtir.⁵¹

Menzilioğlu'nun Ada'daki faaliyetleri, Halkın Sesi Gazetesi'nde müftünün istifa sürecine dek yer alacak ve Kıbrıs'ta yaşananlar Türkiye'deki bazı yazarların da dikkatini çekecektir. Mümtaz Faik Fenik, Bahadır Dülger, Falih Rıfki Atay, Türk basınında bu konuya değinecekler hatta bu yazarların yazıları Halkın Sesi'nde iktibasen yayınlanmaya başlayacaktır. Müftüye yöneltilen suçlamalar yalnızca Arapça ezan meselesi ile ilgili olmayıp müftünün "Atatürk düşmanı, inkılâp düşmanı, teokratik düzen yanlısı" olarak nitelendirilmesine kadar varacaktır. Suçlamalar, müftünün, Şeyh Nazım ve çevresindekilere cesaret vermesine, resmi bir evrağın altına eski harflerle imza atmasına, Aile Kanunu hakkındaki olumsuz düşüncelerine ve bu kanunun kabulü ile

doğacak çocukların gayrimeşru olacağı yolundaki iddialarına, Atatürk devrimleri aleyhine propaganda yapmasına, fes ve çarşaf giyilmesini teşvik etmesine dairdir.⁵²

Halkın Sesi Gazetesi ile Müftü arasında başlayacak amansız çekişme nisan ayında kendini gösterir. Mesele müftünün 20 Nisan 1951 Cuma günü Ayasofya Camii'nde verdiği vaaza dairdir. Vaazdan sonra müftü, nisan ayında Hürsöz Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman'a ait bir makalenin iktibasen yayınlandığından ve bununla kendisine taş atıldığından ve gerekli yasal soruşturmayı da açtıracığından söz eder.⁵³ Konuyu Halkın Sesi Gazetesi'ne getirir ve dini bilgisi olmayan kişilerin yazılar yazmaya başladıklarını, halkın Hürsöz ve Halkın Sesi gazetelerini satın almamalarını camidekilere salık verir. Kendisinin “geri fikirli” olmadığını, Kıbrıs'a para için değil, İslamı ıslah için geldiğini ve Kıbrıs'ta da 200 kadar dinsiz olduğunu söyler.⁵⁴

Halkın Sesi, yine Ayasofya Camii'nde müftünün verdiği bir sonraki Cuma vaazına (27 Nisan 1951) değinir ve sadece 60-70 kişinin dinlediği bu vaazda Menzilioğlu'nun, ezanın Arapça okunması gerektiğini ve bu fikrinden dönmeyeceğini söylediğini belirtir. Bunun dışında müftünün şu sözlerine de yer verir:

İnkılâp inkılâp diyorsunuz be... Nedir bu inkılâp? Bakın Adnan Menderes ne dedi? İnkılâp zamanında din tahakküm altında idi, istibdat vardı...Ben bir radyon (radyo) aldım. Mısır'dan Arapça Kur'an ve Arapça ezan dinleyince radyonun parası ödendi dedim.

Halkın Sesi, müftüyü “inkılâp” aleyhtarı olmak ve cemaati camiden soğutmakla suçlar. Müftünün, Kıbrıs Türkleri arasında 200 dinsizin bulunduğunu söylemesini eleştirerek şu sözlerle müftüyü uyarır: “İşe Arapça ezandan ve Esselâmualeyküm'den başlayarak vazifesine yanlış yoldan başladığına bir kere daha işaret ederiz.”⁵⁵

4 Mayıs tarihli Halkın Sesi, Kıbrıs Türklerinin hiçbir kanuni mecburiyetleri olmadığı halde Türkiye'deki devrim hareketlerini harfi harfine uyguladıklarını, şapkayı, Latin harflerini kabul ettiklerini, kadınların kafes, peçe ve çarşaftan kurtulduğunu, Atatürk devriminin ışığı ile kafalardan hurafeleri attıklarını, aydın ve ileri fikirli bir toplum olduklarını kanıtladıklarını belirtir ve sözü ezan konusuna şu cümlelerle getirir:

Evkafın idaresi diktatör ellerden bize geçince zorla değil seve seve ezanı da Türkçe okumaya başladık. Böylece din bakımından da ileri bir adım attuğımıza inanıyorduk. Türkiye’den beklediğimiz müftünün gelişiyile dini yükselişimizin hızlanacağı ümidinde idik. Fakat esefle söylemek isteriz ki bu mevzuda umduğumuz dağlara kar yağdı. Bütün ümitlerimiz bir anda sabun köpüğü gibi sönüverdi. Hayal kırıklığına uğradık. Bütün bunlara sebep sayın müftünün yanlış icraatı ve yakışsız sözleridir. Muhterem müftü efendi gelirgelmez ezanın Türkçe okunmasını menederek Arapça yani Türk halkının anlamadığı bir dille okunmasını emir buyurmuştur. Buna sebep nedir? Türkiye’de son yapılan değişiklik ezanın mutlaka Arapça okunmasını tazammun etmez. Bu kanun tadili ile ezanın istendiği gibi okunması serbest bırakılmıştır. Yani dileyen Arapça dileyen Türkçe okuyabilir. Eski kanunda Arapça okunması yasaktı. İşte yeni kanun bu yasayı kaldırmıştır. Bu kadar basit bir şeyi anlayamamak ve ezanın Arapça okunmasında ısrar etmek dinimize de bir hakarettir. Ezanın mutlaka Arapça okunmasını emreden bir ayet-i kerimeyi veya bir hadis-i şerifi müftü efendi bize gösterebilirler mi?⁵⁶

Halkın Sesi, bir sonraki nüshasında, 4 Mayıs Cuma günü Büyük Cami’de ezanı ve hutbeyi Türkçe okuyarak ibadetlerini yapan Baf halkını Atatürk devrimi, dil ve dinlerine bağlılıklarından dolayı takdir ettiğine dair bir haberi yayınlar ve eski Fetva Emni Hakkı Efendi ile Müderris Dâna Efendi’nin de Büyük Cami’de bulduklarını belirtir.⁵⁷ Dâna Efendi, Menzilcioğlu’ndan sonra Kıbrıs Müftüsü olacak kişidir. Yine 4 Mayıs Cuma günü, Ayasofya Camii’nde Menzilcioğlu’nun verdiği vaaz da gazetenin haberleri arasında yer almaktadır. Bu kez konu ezan meselesi değil, müftünün camide eşit davranmak koşulu ile çok eşliliğin dinen uygun olduğunu, Ada’daki dinsiz köylerin Allah tarafından kıtlıkla cezalandırılacağını söylemesi ve valinin kendisini desteklediğini belirtmesidir. Öyle ki, vali din aleyhine yayın yapan “edepsiz ve terbiyesizleri” terbiye etme, hatta memleketten çıkartma işinin müftüye ait olduğunu söylemiştir. Gazete, Atatürk’e “Allah taksiratını affetsin” diyen müftüyü, ikinci bir Menemen Olayı çıkarmak niyeti ve Ada’daki

aydınlar aleyhine açık bir tahrik yaratmakla suçlamaktadır.⁵⁸ Ayrıca, Şeyh Nazım'ın 4-5 gündür Lefkoşa'daki Turunçlu Camii'nde imamet ve hitabet vazifesi yaptığını belirterek Evkaf Dairesi'nden kendisine onay verilip verilmediği sorusunu sormaktadır.⁵⁹ Nitekim, Şeyh Nazım müftüden izin alarak Ada'daki vaazlarına devam etmiştir. Sohbetlerinden birinde İslam dininde heykel olamayacağından dolayı, Türkiye'de Atatürk heykellerine yöneltilen saldırıların tamamen yerinde ve bu işi yapanların da cennetlik olduğunu söylemiştir. Halkın Sesi ise 1951 Ağustos'unda hala "Evkaf İdaresi'nin daha ne kadar zaman camileri bu geri fikirli adama serbest bırakacağı" sorusunu yinelemek durumunda kalmıştır.⁶⁰

6 Mayıs tarihli Halkın Sesi'nde Fazıl Küçük, müftünün Demokrat Parti'nin Arapça ezana dayanarak iktidara geçtiğini iddia ettiğini ileri sürer ve bu iddianın Türk milletini dünya kamuoyunda küçük düşürdüğünü belirterek şunları ekler:

Bize, düşünceli ve akıllı Türk halkının olgun reyleri ile mevkie geçen Türk hükümetine "bize Arapça ezan okutacakları vaad ettikleri için rey verildi" demek en büyük bir hakarettir ve bu sebepten rey verenler olmuşa, bu zavallıların dar düşüncesini ispattan başka bir şeye yaramaz. Menzilioğlu bunun böyle olduğunu iddia ederken bütün Türklüğe hakaret ettiğini bilmelidir.⁶¹

Halkın Sesi'nin müftü aleyhine yazdığı yazılar, İstiklâl Gazetesi'nde eleştirilmeye başlanır. Mısırlıoğlu, Halkın Sesi'ne yayınladığı yazılarda müftüye ve dine saygısızlık gösterildiği gerekçesi ile suçlamalar yöneltir. Bunun üzerine Fazıl Küçük, iki bölüm halinde yayınladığı yazılarında, Özkan'ı müftünün tarafını tutmakla ve Şeyh Nazım'la beraber hareket etmekle itham eder ve ezan dili ile ilgili olarak Mısırlıoğlu'na şöyle yanıt verir:

Ben bugün Türk Müslümanım. Dilim Türkçe, dinim Hz. Peygamberin gösterdiği yol. Ben bu yolun doğruluğunu kabul eder, duamı ezanımı kendi lisanımdan okunmasını özlersem bu neden bir dinsizlik veya dine saygısızlık, hürmetsizlik olsun. Neden Arabın lisanını kabul etmediğim için aforoz edileyim? Bir defa İslamiyette aforoz yoktur. Eğer ben bilgisiz ve

mutaassıp bir hocanın her söylediğini kabul etmezsem benim ebedi istirahatgâhım zindan mı olacak?... Ellerinide tuttukları kara kaplı ile vicdan hürriyeti vardır diye haykırınlara soruyorum: Ezanımı, duamı, niyazımı kendi lisanımla yapmaktan neden beni mene çalışıyor ve beni cehenneme göndermekten çekinmiyorsun? Nerede bu vicdan hürriyeti?

Hayır biz Elhamdülillah Müslümanız. Dinimize tamamen bağlıyız. Bunu da 1878'den beri ecnebi bir idare altında geçirdiğimiz günler ispat edebilir. Atatürk'ün çizdiği yoldan da bizi ne top ne tüfek ne de ölüm çevirebilir. Kıbrıs'ın en ücra köşesinde yaşayan 90'lık ihtiyarlarımızın başındaki şapkası elindeki Latin hurufatı ile okuduğu gazetesi, çarşafsız, peçesiz torunları ve Türkçe okunan dua ezanları, 25 senedir kabulünü istediğimiz Medeni Aile Kanunumuz Kıbrıs Türklüğünün ne olduğunu bize din önderliği etmek isteyenlere anlatacak bir delildir... Kahrolsun irtica, kahrolsun kara kuvvet. Yaşasın Atatürk inkılâbı.⁶²

Mayıs ayı ile birlikte Halkın Sesi'nde müftüye yöneltilen suçlamaların dozu artacaktır. 11 Mayıs'ta, Halkın Sesi Ada'ya ayak bastığından beri müftünün "irtica" yolunda olduğunu belirterek "Halkın anlayacağı bir lisanla Türkçe ezan okunurken ezanın Arapça'dan başka bir dilde okunamayacağını söylemenin de irticanın kökü" olduğunu ifade eder.⁶³

Mayıs ayının sonuna doğru müftü, Ada'da ziyaretlere başlar. Köfünye ve Limasol'dan (Leymosun) sonra Baf'a gider.⁶⁴ Müftünün Baf'ı ziyaret edeceği haberi üzerine, 25 Mayıs'ta Halkın Sesi'nde ismini gizli tutan ve Baf'lı olduğu anlaşılan bir şahsın şu sözleri dikkati çeker:

Müftü Bey'in kasabamızı ziyaretlerine hiçbir itirazımız yoktur. Fakat bay müftü, Atatürk inkılâbına candan bağlı bir Türk kasabasına geleceğini unutmamalı ve şimdiye kadar söyledikleri sözleri kasabamızda tekrarlamaya yeltenmemelidir. Baf kasabasında ezanımızı biz Türkçe okutmaktayız. Müftü Bey buna mani olmaya yeltenmemeli ve halkın hissiyatına hürmet etmelidir. Camilerimizde temiz Türk bayrağı şanlı dalgalandığı müddetçe, dinimizin ahkâmını Türkçe olarak öğrenmeye ve Allahımıza kendi lisanımızla ibadet etmeye devam edeceğiz.

Tıpkı Atatürk Türkiye'sinde olduğu gibi. Demokrat Türk hükümeti idaresinde dine müdahale olmadığı gibi, Demokrat Türk hükümetinden gelen Müftü bay Menzilioğlu'na Allaha ibadet şeklimize hürmet etmesini rica edeceğiz...Baf ufuklarından 'Tanrı uludur, Tanrı uludur' sesleri içten doğan bir imanla yükselirken Atatürk'ün manevi huzurunda rahmetle eğilir, Müftü bay Menzilioğlu'nu Kıbrıs Türklüğünün hissiyatına hürmetle davet etmeyi vatani bir borç bilirim.⁶⁵

Gerçekten de müftü 28 Mayıs'ta Baf'ı ziyaret eder. Fakat karşılaştığı manzara hiç de iç açıcı değildir. Baflılar, kendisini "Atatürk inkılâplarına dil uzatan müftü istemeyiz", "Mürteci müftü istemeyiz", "Ezan Türkçe okunmalıdır" şeklindeki pek çok levha ile karşılaşmışlardır. Bu arada levhaların sokaklara yapıştırılması için belediyeden izin alınmasına karşın, polisin bazı kimselerin ifadesini alarak kendilerine dava tebliğ ettiği de haberler arasında yer almaktadır.⁶⁶

Müftü'nün Baf'ı ziyaretinden 3 gün önce (25 Mayıs) Limasol'a yaptığı ziyaret dolayısıyla Ali Rıza Hilmi, müftüye hitaben bir açık mektup yazar. Bu yazıda, Türkiye'deki bakanların 14 Mayıs'ı kutlamak için Bursa'da toplanarak basın hürriyetinden uzun uzun söz ettiklerini, Savunma Bakanı'nın nutkunun bir yerinde ezanın Arapça ya da Türkçe okunmasını serbest bıraktıklarını söylediğini belirtir. Kıbrıslıların da ezanın Türkçe okunmasını istediklerinin altını çizen Ali Rıza Bey, sözlerini Ziya Gökalp'in dinde ulusal dilin kullanılmasını işlediği "Vatan" adlı şiirinden alıntılarla noktalar.⁶⁷ Gerçekten de Milli Savunma Bakanı Hulûsi Köymen, Demokrat Parti'nin Bursa'daki kongresinde, partinin, ezan dilini serbest bıraktığını, ezanı isteyen Arapça isteyen Türkçe okuyabileceğini ve devletin bir müdahalesinin söz konusu olamayacağını ifade eder.⁶⁸

Yakup Celal Menzilioğlu'nun Ada'da istenmediğine ve kendisinin inkılâp düşmanı olduğuna dair haberler, müftünün istifa sürecine dek hemen hemen her gün Halkın Sesi'nde yer alacaktır. Menzilioğlu, izinli olarak Ada'dan ayrılıp Türkiye'ye dönmek zorunda kalır. 23 Ağustos 1951 tarihli Halkın Sesi'nde, müftünün bir daha Kıbrıs'a dönmeyeceği ve istifasını verdiği "İnkılâp Düşmanı Kıbrıs Müftüsü Geri Gelmeyecek" başlığı ile halka duyurulur. Müftünün istifası 1 Eylül 1951'den geçerli olmak üzere yürürlüğe girer.⁶⁹

Müftü'nün Ada'ya gelişi ile beraber Kıbrıs'ta ezanın Arapça okutulması 1952 yılı başlarında Dr. Fazıl Küçük tarafından tekrar ele alınır. Fazıl Küçük, Arapça ezana ilişkin şöyle bir tarihçe verir:

Memleketimizde Kıbrıs Hükümeti tarafından uzun seneler Müslümanların Vekili, daha doğrusu reisi diye tanınan Evkaf Murahhası Münir Bey,⁷⁰ İngilizlere hoş görünmek düşüncesiyle, saltanat sürdüğü günlerde cemaatin yaptığı müteaddit müracaatları ve gazetelerin neşriyatını hiçe saymış ve ezanın Arapça okunmasında ısrar etmiş ve bu hal, yerine geçen yeni Evkaf Murahhası Kemal Bey devrine kadar uzayıp gitmişti. Nihayet yeni vazifesine başlarbaşlamaz Kemal Bey, camilere gönderdiği tamimle bundan böyle ezanın Türkçe okunabileceğini bildirmiş ve bu yoldaki hareketi cemaat üzerinde çok iyi bir tesir bırakmıştı...Fakat ne yazık ki Atatürk inkılâbını tamamen hazmetmiş Kıbrıs Türklüğünün karşısına günün birinde Müftü Menzilioğlu isminde küt, haddinden fazla mutaassıp, Kıbrıs Türkünün şimdiye kadar görmediği bir mürteci çıktı. Biz ondan dinde ıslahat beklerken onun ilk işi ezanın Arapça'dan başka bir lisanla okunmasının caiz olamayacağına dair meşhur fetvasını çıkarmak oldu ve aramızdan ayrılalı daha doğrusu biz onu başımızdan uzaklaştıralı aylar olmasına rağmen ezan hala Arapça okunmakta devam ediyor.

Fazıl Küçük, Evkaf Murahhası Kemal Bey'den, ikinci bir tamimle verdiği emri hatırlatıp ezanın tekrar Türkçe okunmasına gayret etmesini rica etmektedir.⁷¹

1954 yılı başında Kıbrıslılar kendi müftülerini kendileri seçme hakkını elde ederler ve tek aday olan Baf Medresesi mezunu Dâna Efendi, halkın oyu ile, müftü seçilir. 17 Ocak 1954'te Lefkoşa'ya müftü olarak gelen Dâna Efendi, 9 Şubat 1954'te kendisine sorulan bazı sorulara yanıt olarak ezanın Türkçe okunması hakkında fetva verir. Bu fetvanın, Kıbrıs'ta olduğu kadar Türkiye'de de takdirle karşılandığını; fetvanın yanlış olduğunun Türkiye'de iddia edilmediğini belirtir.⁷² Nitekim, müftü 1954 yılı Şubatı'nda Mustafa Kemal Derneği'nce Türkiye'ye davet edilmiştir.⁷³ Hatta, Kıbrıs'ta ezanın Türkçe okutulması Türkiye'de de birtakım girişimlerde bulunulmasına neden olmuştur. Aynı tarihlerde,

Türk Devrim Ocakları İstanbul Teşkilatı, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Kıbrıs'ta ezanın Türkçe okutulmasından örnek alınmasını istemiş, bunun ardından Türk Dilini Geliştirme Derneği Başkanı Halil Nimetullah da aynı dileği Diyanet İşleri Başkanlığı'na ileterek bundan böyle yalnız ezan değil, hutbe ve duaların da Türkçe okunmasını Başkanlık'tan istemiştir.⁷⁴

Kıbrıs'ta ezan dili ile ilgili gelişmeleri Türkiye'de gelişen olaylardan sıyrarak ele almak doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. İleride değinileceği üzere gerek 1961'deki girişimleri gerekse Halkın Sesi'nde 20 Nisan 1954'te Yavuz'un yayınladığı yazıyı az önce sözü edilen gelişmelerle ilişkilendirmek gereklidir. Yavuz, Kıbrıs'ta Türkçe ezan okunması hakkında Türkiye'de övgü dolu yazılar çıktığını; oysa "gericilerin", Türkçe ezan okunmasını hazmedemediklerini belirterek İstanbul'da çıkan Yirminci Asır adlı derginin 82. sayısında yer alan halkın Türkçe ezan lehindeki görüşlerini iktibas eder.⁷⁵

Dânâ Efendi Kıbrıs Müftüsü olduktan sonra bir yıl kadar ezan Türkçe okunur, daha sonra Arapça'ya dönülür. Bu arada Türkiye'de de bazı girişimler söz konusudur. İslam dininde yapılması gereken reformlar üzerinde duran, emekli Coğrafya Öğretmeni, Diş Doktoru ve CHP Karagümrük İlçe İdarecisi olan Osman Nuri Çerman, bu konudaki tüm görüşlerini 1956 yılında yayınlanan *Modern Türkiye İçin Dinde Reform* adlı kitabında toplar. Söz konusu reformlardan biri de ibadetin dili konusunu içermektedir. Bütün ibadetlerin Türk diliyle yapılmasını ileri süren Çerman,⁷⁶ 1961 yılında dinde reform hakkındaki düşüncelerini bir kanun tasarısı şeklinde Kurucu Meclis üyelerine sunar.⁷⁷

1961 Şubatı'nda ezanın Türkçe okunmasıyla ilgili bir kanun teklifinin Temsilciler Meclisi Başkanlığı'na verileceğine dair bir haber Türk Basını'nda yer alır. Teklif sahipleri, İlhami Soysal, Altan Öymen, Ömer Sami Coşar, İsmet Giritli, Ziya Müezzinoğlu, Selami Savaş ve Oktay Ekşi'dir.⁷⁸ Ancak, haberin basında yer almasından bir gün sonra, haber tekzip edilir ve Anayasa, Seçim Kanunu gibi Türkiye'nin son derece hayati davalarını kanunlaştırmak için kurulan Kurucu Meclis'in ezan dili gibi bir konuyla uğraşmak eğiliminde olmadığı belirtilir.⁷⁹ Halkın Sesi, 25 Şubat'ta bu kanun teklifini okuyucularına duyurur. Yalnız, kanun teklifinde belirtildiği üzere ezanın 1934'ten beri değil, 1932'den itibaren Türkçe okutulduğunun altını çizmek gerekir.⁸⁰

Kanun teklifi ile ilgili haberin Türk basınında yer almasından bir gün önce Halkın Sesi'nde yayınlanan bir yazıya da dikkati çekmek gerekir. Yazıda Müftü Dâna Efendi, bütün şikayetlere kulaklarını tıkayarak ezanı

ve hutbeyi Arapça'ya çevirmekle suçlanmakta ve kendisine şöyle seslenilmektedir:

Arapça ezanı işitmek, Arapça hutbeden zevk almak istiyorsa sandalyesini terk etmesi aksi takdirde Kıbrıs Türkünün haklı taleplerine cevap vermek mecburiyeti karşısında olduğunu anlamasını bir kere daha hatırlatır, inkılâp gençliğine, Atatürk evlatlarına saygı ve hürmet göstermeye kendisini davet ederiz.⁸¹

Bu yazının yayınlanmasından bir gün sonra, bir anlamda da söz konusu yazıya cevaben, Dânâ Efendi bir basın toplantısı yapar. Göreve başladığından sonra bir yıl kadar ezanın Türkçe okunduğunu, Amerika seyahatine gittiğinde (Aralık 1954) kendisi Kıbrıs'a dönmeden önce müezzinlerin, cemaatin baskısı üzerine ezanı Arapça okumaya başladıklarını ifade eder ve şunları ekler:

Bir hadise çıkmasın diye bu emrivaki karşısında sukût ettik. Cebir kullanmak yoluna gitmedik. Mağusa ve Girne'de ezanın Türkçe okunmasına devam edildi. Binaenaleyh bu bir ricat değildir. Türkçe okunmasının caiz olduğuna kaniim. Bir çekişme mevzuu ortaya atmak istemiyorum. Türkiye'de bu konu incelenmektedir. Ezanın Türkçe okunması tehir ediliyor, iptal değil. Müsait bir zamanda Türkçe okutmaya başlayacağız.⁸²

Müftü, Türkiye'de konunun incelendiğini söylese de Türkiye'de ezan dili hiçbir zaman Türkçe olmayacaktır. Nitekim, 1961 Mart'ında Orgeneral Cemal Gürsel, bir basın toplantısında, Türkçe ezan ve Kur'an konusunda kendisine yöneltilen bir soruyu ortamın bunları konuşmaya elverişli olmadığı, böyle bir önerinin devletten değil, halktan gelmesi gerektiği şeklinde yanıtlamıştır.⁸³ 1962 yılındaysa Cemal Gürsel Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin temel atma töreninde yine aynı sorunun kendisine sorulmasına bu kez şöyle cevap vermiştir:

Ezan da Kur'an da Türkçe okunmalıdır. Bütün dini işlerin Türkçe olması lazımdır; ancak, zorla olmamak şartıyla...Kur'an'da "Ben Kur'an'ı anlayasınız diye Arapça getirdim" der. Bu Araplar içindir. Bizim de anlayabilmemiz

için, Türkçe'ye çevrilmesi lazımdır. Kur'an bugün değil, iki bin sene sonra da insanlığa yol gösterecek niteliktedir. Onu kavramak ve anlamak lazımdır.⁸⁴

1960 yılı başındaki bu gelişmeleri Demokrat Parti'nin iktidarının son buluşuna bağlamak yerindedir. Arapça ezan okumaya getirilen yasağı Demokrat Parti kaldırdığına göre, partinin iktidardan ayrılması ile tekrar Türkçe ezana dönülebileceği düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu düşünce tekrar 1967 yılında, Birlik Partisi'nin birinci büyük kongresinde Genel Başkan Hüseyin Balan tarafından, partinin ibadetin Türkçe yapılmasına taraftar olduğu şeklinde dile getirilmişse de Türkiye'de ibadetin Türk diliyle yapılması hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir.⁸⁵

Kıbrıs Müftüsünün yukarıdaki açıklamalarının hemen ardından Halkın Sesi, müftüye yanıt verir. Bu yazıda, müftü, birkaç mürtecinin esiri olmakla ve iş başına gelirlenmez ezanı Arapça okutmakla suçlanır. Müftünün cemaat dediğinin Selimiye Camii'ne devam eden üç beş “yobaz” olduğu, bunların da yüz yirmi bin Kıbrıs Türkünü temsil edemeyeceği kanısı vurgulanır. Kıbrıs Türkünün (müftüyü baskı altında tutan birkaç “yobaz” dışında) ezanın, duaların ve Kur'an'ın Türkçe okunmasına taraftar olduğu belirtilir. Gazete, bu iddiasının doğruluğunu kanıtlamak için müftüye, memlekette kaç inkılâpçı kaç karşı-inkılâpçı olduğunu anlaması için referanduma gidilebileceği önerisinde bulunur.⁸⁶ Bir sonraki nüshasında da Atatürk'ün Türk ulusunu şeyhlerin, sarıklıların baskısından, dinin suistimal edilmesinden kurtardığını; Kur'an'ı Türkçe'ye çevirterek herkesin Kur'an'ın ne dediğini anlamasını sağladığını ve Kıbrıs Türklerinin de Türkçe üzerindeki ısrarının sadece dinin gerçeklerini öğrenmekten başka bir amaç taşımadığını işler.⁸⁷

Ezan meselesi 1969 Ocak'ında Halkın Sesi'nde yeniden ele alınır. Gazetede, Müftü Dâna Efendi'nin ezanın Arapça okunmasını emretmesinin bir hata olduğu ve bu hatasını düzeltmesi gerektiği işlenir.⁸⁸ Bu arada Günaydın Gazetesi muhabirinin Dâna Efendi ile yaptığı röportajın konu edildiği “Sayın Müftünün Beyanatı Münasebetiyle” başlıklı bir yazı dizisi, altı bölüm halinde 7-12 Ocak 1969 tarihleri arasında Halkın Sesi'nde yayınlanır.⁸⁹ Bu yazılarda belirtildiği üzere müftü, ezanın Arapça okunmasının vebalini Kıbrıs halkının omuzlarına bırakıp kendisi işin içinden sıyrılmaktadır. Halk, ezanın Türkçe okunmasını gönülden kabullenmiştir. Üç beş “yobazın” Türkçe okunmasını istememesi üzerine müftülük pes etmiştir. Ayrıca, müftünün

Şeyh Nazım ve grubunun çıkardığı risalelerden haberdar olmadığını söylemesi büyük bir rezalettir. O halde müftünün işi, görevi nedir? Ortada, Şeyh Nazım ve çevresindekilere ne yaptıklarını sormak cesaretinden yoksun bir makam vardır. Müftü, Atatürk'e hakaret edilmesine, gençliğin Allahsız olarak itham edilmesine, çarşaf, peçe, takke, cüppe, sakalın yeniden hortlmasına aldırmış etmemektedir.

Halkın Sesi, 1969 yılı Ocak ve Şubat aylarında ezan meselesine değinmeye devam eder, Türkçe ezan okunması konusunda gençlerin yardımlarını esirgemeyeceği ve yakında minarelerde Türkçe ezanın işitileceği inancını taşıdığını belirtir. Müftü Dâna Efendi'yi de gençliğin haykırışlarına kulak vermeye davet eder.⁹⁰ Şubat ayında Halkın Sesi'nde Dâna Efendi'nin Kıbrıs'taki tüm camilere 5 Şubat 1969'dan itibaren ezan ve duaların Türkçe okunacağına dair bir tamim gönderdiği haberi yer alsada bu haber Dâna Efendi tarafından tezkiz edilir.⁹¹ Tekziz meselesi, 6 Şubat'ta Halkın Sesi'nde ele alır ve ezanın Türkçe okunmasından niçin endişe edildiği sorusu ortaya atılarak ileride Kıbrıs'ta mutlaka ezanın Türkçe okunacağı ve bunu okutmamaya gayret eden müftünün gaflet uykusundan uyandırılacağı belirtilir.⁹²

Kıbrıs'ta ezan, Mağusa'daki Ayasofya Camii'nde 1966 yılına dek Türkçe okunmuştur.⁹³ Anlaşıldığı üzere, Demokrat Parti iktidarının kararı ile Türkiye'de 1950'den itibaren derhal Arapça ezana dönülmüşken Kıbrıs'ta durum farklı olmuş ve Kıbrıslı Türkler, anavatandakilere oranla Türkçe ezana daha fazla sahip çıkmışlardır.

Dipnotlar

¹ Başak Ocak, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşme Sürecinde Dinde Ulusal Dil Sorunu" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1994).

² *Türk Ceza Kanunu Bütün Ek ve Değişiklikleriyle Beraber*, ya. haz.: Mehmet Görkey (İstanbul, 1943), 185-6. 2 Haziran 1941 tarihli bu kanundan önce, Türkçe ezan yerine Arapça ezan okumanın; Türk Ceza Kanunu'nun 163. ve 526. maddelerine ait bir suç olmadığı; 526. maddenin fıkraları arasında yer almaktadır. *Haşiyeli Türk Ceza Kanunu*, ya. haz.: Y. Cemal Köseoğlu, 3. Baskı (İstanbul, 1940), 535. 4055 sayılı söz konusu kanunla, 526. maddenin 2. fıkrasına "veya Arapça ezan ve kamet okuyanlar" bölümü eklenmiştir.

³ *Düstur*, C. 31, 3. Tertip (Ankara, 1950), 2116.

⁴ *Zafer*, 18 Haziran 1950.

⁵ *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1950.

⁶ Hüseyin Mehmet Ateşin, Şeyh'in Kıbrıs'a gelişini şu sözlerle aktarır: “Nazım Efendi, yeni hüviyetine uygun bir kisve ile başta Fatih Sultan Mehmet'in kavuğuna benzer sarıklı bir taç, sırtta geniş bir cübbe ve elde de asası olduğu halde iskeleye adım atar. Simsiyah sakalının çerçevelediği beyaz güleç yüzü, başındaki taylasanlı beyaz tülbind sarığı ve karşısındakini hemen tesiri altına alan yeşilimsi çakır gözlerinin şahin bakışları ile genç dinamik ve karizma sahibi birisi olarak dikkatleri üzerinde toplayıp ‘Kıbrıs’ mahlasını da ileride alacak genç Nazım Efendi böylece kendisine tevdi edildiğine inandığı misyonunu başlatmış olur.” Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fâzıl Küçük ve Şeyh Nâzım Kıbrısî* (İstanbul, 1997), 326-7.

⁷ *Cumhuriyet*, Mayıs 9, 1950; *Yeni Asır*, Mayıs 9, 1950; *Yeni İstanbul*, Mayıs 9, 1950; *Zafer*, Mayıs 9, 1950.

⁸ *Adnan Menderes'in Konuşmaları*, ya. haz.: Mustafa Doğan, cilt I (İstanbul, 1957), 14.

⁹ Çetin Özek, *Devlet ve Din* (İstanbul, tarihi yok), 542.

¹⁰ Bu tarihlerde Kıbrıs'ta, Şer'i Hukuktan Medeni Aile Kanunu'na henüz geçilmemişti.

¹¹ Ateşin, Şeyh Nazım'ı protesto eden kişilerin Osman Şakir ve kitapçı Seyfi Akdeniz olduğunu, polise haber verenlerin de Osman Şakir ile Hafız Şefik olduğunu belirtir. Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 356.

¹² “Çok Çirkin Bir Hadise: Camilerde Mürteciâne Hareketlere Fırsat mı Veriliyor?”, *Halkın Sesi*, Mayıs 13, 1950.

¹³ “Ayasofya Camiinde Çıkan Nahoş Bir Hadise Münasebetiyle”, *Hürsöz*, Mayıs 13, 1950.

¹⁴ “Camilerimizde Huzur İsteriz”, *Hürsöz*, Mayıs 14, 1950.

¹⁵ Fâzıl Küçük, “Anlayamıyoruz”, *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁶ “Lefkeliler Şeyh Nazım'ın İrticai Hareketini Protesto Ederler”, *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950. Asıl ismi M. Kâzım Bedevi olan Yavuz, Kıbrıs'ta 1947-8 yılları arasında toplam 11 sayı yayınlanan *Zırtlı* adlı mizah gazetesinin sahibidir.

¹⁷ Yavuz, “Pazar Sohbeti”, *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁸ “Şeyh Nazım Hadisesi”, *Halkın Sesi*, Mayıs 14, 1950.

¹⁹ “Şeyh Nazım Mahkemede”, *Halkın Sesi*, Mayıs 24, 1950.

²⁰ “Şeyh Nazım Mahkeme Huzurunda”, *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.

²¹ “Şeyh Nazım Davası”, *Halkın Sesi*, Haziran 10, 1950.

- ²² “Camide Rahatsızlık Çıkaran Şeyh Nazım 6 Hafta Hapse Mahkum Edildi”, *Halkın Sesi*, Haziran 11, 1950; “Nazım Hoca Davası Dün Sona Erdi”, *Hürsöz*, Haziran 11, 1950.
- ²³ *İstiklâl*, Haziran 20, 1950.
- ²⁴ H. Fikret Alasya, “Türkçe Ezan”, *Halkın Sesi*, Mayıs 16, 1950.
- ²⁵ Ticani tarikatına mensup iki kişi, 1949 Şubatı’nda TBMM’nde Arapça ezan okumuşlardır. Detaylar için: Ocak 1994, 109.
- ²⁶ M. Raci Hoca, “İrticaa Doğru mu? Asla”, *Hürsöz*, Mayıs 17, 1950.
- ²⁷ Raci Hoca, “Namazda Türkçe Kur’an Okumak Caiz midir?”; “Namazda Arabca Okunması”, *Hürsöz*, Haziran 25, 1950.
- ²⁸ A. C. G., “Din İnkılâbı-Bir Hadise Geçmiş Yıllara Nisbetle”, *Hürsöz*, Mayıs 21, 1950.
- ²⁹ “Faydasız Bir Uğraşma”, *Halkın Sesi*, Mayıs 24, 1950.
- ³⁰ “Kıbrıs Türkünün Çeyrek Asır Özlediği Aile Kanunu Bir Şeyh (!) Elinde Oyuncak Olamaz”, *Halkın Sesi*, Mayıs 25, 1950.
- ³¹ “Aile Kanunu ve Şeyh Nazım”, *Halkın Sesi*, Mayıs 27, 1950.
- ³² H. Fikret Alasya, “ Ne Güzel Bir Muhalefet ve Demokrasi”, *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.
- ³³ *Halkın Sesi*, Haziran 2, 1950.
- ³⁴ “Şeyh Nazım memlekete ayak basar basmaz irtica ve gerilikten başka bir gaye gütmeyen vaazlarına başladığı zaman ilk defa buna karşı baş kaldıran kafa tutan biz olmuşuzdur. Bizim bu cesaretimizden kuşkulanan Mısırlıoğlu Necati, Şeyh Nazım’a yaklaşmış onun müridanı sırasına girmiş ve eline aldığı tesbihle Şeyhin en samimi dostlarından biri olmuştu...Nazım Hoca gibi gerilik ve Atatürk inkılâbını baltalayan bir adamı destekleyen ve onun hapisten kurtarılması için imzalar toplayan...sizlerin galiba kim olduğunuzu cemaat anlamadı zannediyorsunuz.” Dr. M. Fazıl Küçük, “İftira ve Curnalcılık, *Halkın Sesi*, Haziran 27, 1950. Şeyh Nazım’la Necati Özkan’ın arasındaki yakınlık Peristerona Muhtarı Osman Zeki tarafından da dile getirilmiştir. Osman Zeki, N. Özkan’ın 16 Haziran tarihli *İstiklâl Gazetesi*’nde Peristerona Medresesi’nin Osman Zeki vesilesiyle kiraya verildiğini iddia etmiş ve Osman Zeki de yanıt hakkını kullanarak kiraya verilme işinin köylülerin onayı alındıktan sonra Evkaf Dairesi’nce gerçekleştirildiğini belirterek şunları eklemiştir: “Siz Şeyh Nazım’ın arkasına takılarak sizinle hemfikir olmayanlara birer birer çatmaya başladınız...Eğer size taraftar olmayanlara sağdan soldan çatmak istiyorsanız buna diyeceğimiz yok fakat köylere kadar taraftarlık yapıp

- Müslümanları birbirine geçirmeyiniz. Bu cemaata yazıktır, günahdır.”
Osman Zeki, “Necati Beye Cevap”, *Halkın Sesi*, Haziran 21, 1950.
- ³⁵ Fazıl Küçük, “Acaba Ne Bekleniyor?”, *Halkın Sesi*, Aralık 5, 1950.
- ³⁶ *Cumhuriyet*, Haziran 5, 1950; *Yeni Sabah*, Haziran 5, 1950. Metin, Mayıs 6, 1950 tarihli *Hürsöz* Gazetesi’nde de yayınlanmıştır.
- ³⁷ M. Şevki Yazman, “Ezan Meselesinde Hakikat Nedir?”, *İstiklâl*, Haziran 9, 1950.
- ³⁸ Hikmet Afif Mapolar, “Vicdan Hürriyeti”, *İstiklâl*, Haziran 11, 1950.
- ³⁹ Hikmet Afif Mapolar, “Din Hürriyeti”, *İstiklâl*, Haziran 13, 1950.
- ⁴⁰ M. Necati Özkan, “Hükûmetle Türk Halkının Arasını Açmak İsteyenlere Fırsat Vermeyeceğiz”, *İstiklâl*, Haziran 13, 1950.
- ⁴¹ M. Necati Özkan, “İbadetimizin Şekil ve Lisanna Hiç Kimse Müdahale Edemez”, *İstiklâl*, Haziran 14, 1950.
- ⁴² “Hakikatlar Değiştirilemez”, *Halkın Sesi*, Haziran 15, 1950.
- ⁴³ Cemal Bardakçı, “Taassuba, İrticaa ve Lâikliğe Dair”, *İstiklâl*, Haziran 18, 1950.
- ⁴⁴ “Yanlış Anlaşılmasın Atatürk İnkılabı Ölmemiş ve Ölmeyecektir”, *Hürsöz*, Haziran 18, 1950.
- ⁴⁵ Yavuz, “Bakalım Daha Neler İşiteceğiz”, *Halkın Sesi*, Haziran 22, 1950.
- ⁴⁶ Nihat Sami Banarlı, “Ezana, Ezan Sesine ve İnanmaya Dair”, *İstiklâl*, Temmuz 13, 1950.
- ⁴⁷ Türk İşleri Komisyonu, 11 Haziran 1948 yılında kurulmuş ve 20 Ocak 1949 yılında Aile Kanunu, Şer’iye Mahkemeleri, Müftülük, Evkaf, Maarif olmak üzere 5 konuda hükûmete önerilerde bulunmak üzere bir Ara Rapor sunmuştur. Müftülükle ilgili bölüm için bakınız: *Türk İşleri Komisyonunun Ara Raporu 1949* (Lefkoşa, 1950), 23-7.
- ⁴⁸ “Hükümet ve Kıbrıs Türklüğü”, *Halkın Sesi*, Eylül 1, 1950, “Kıbrıs Müftüsü”, *Halkın Sesi*, Temmuz 5, 1950.
- ⁴⁹ Bafı, “İnfial Uyandırdı”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵⁰ “Necati Mısırlıoğlu’na Cevabımız”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵¹ Bafı, “İnfial Uyandırdı”, *Halkın Sesi*, Nisan 25, 1951.
- ⁵² Mümtaz Faik Fenik, “Kıbrıstaki Müftülük”, *Zafer*, Temmuz 3, 1951. Bahadır Dülger, “Kıbrıs Müftüsü”, *Zafer*, Haziran 12, 1951, *Halkın Sesi*, Haziran 16, 1951. Falih Rıfkı Atay, “Kıbrıs’tan Mektup”, *Ulus*, Haziran 24, 1951. “Gene Kıbrıs Müftüsü”, *Ulus*, Temmuz 5, 1951. “Kıbrıs Müftüsünün Hezeyanları”, *Ulus*, Temmuz 12, 1951.

- ⁵³ Yalman, makalesinde, Müslümanlığın geriliğe alet edilmesinin yobazların suçtu olduğundan söz etmektedir. Ahmet Emin Yalman, “Yeni Neslin İmanı”, *Halkın Sesi*, Nisan 21, 1951.
- ⁵⁴ “Sayın Müftünün Dünkü Vazî Nasihatı”, *Halkın Sesi*, Nisan 21, 1951.
- ⁵⁵ “Müftünün Cuma Günü Nasihatını Yalnız 60-70 Kişi Dinledi”, *Halkın Sesi*, Nisan 28, 1951.
- ⁵⁶ “Muhterem Müftü Efendi Ne Yapmak İstiyor?”, *Halkın Sesi*, Mayıs 4, 1951.
- ⁵⁷ “Türkçe Ezan Baflları Takdir Ederiz”, *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951.
- ⁵⁸ “Müftü, Memlekette İsyân mı Çıkarmağa Uğraşılıyor?”, *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951.
- ⁵⁹ “Nazım Hocaya Kürsü mü Verildi?” *Halkın Sesi*, Mayıs 5, 1951. Şeyh Nazım, bu faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Halkın Sesi’nin deyimiyile Menzilcioğlu’nun Ada’ya gelişiyle beraber “ondan yüz bularak çalışmalarına hız veren” Şeyh, Evkaf İdaresi’nce hitabetten men edildiği halde, müftü tarafından kendisine izin verildiğini ileri sürerek 3 Ağustos 1951’de Ayasofya Camii’nde vaaza teşebbüs etmiş ve camide huzursuzluğa neden olmuştur. “Ayasofya Camii’ndeki Yakışksız Hadise”, *Halkın Sesi*, Ağustos 4, 1951.
- ⁶⁰ “Şeyh Nazım Şillurada”, *Halkın Sesi*, Ağustos 21, 1951. 1952 Ocakı’nda Şeyh Nazım’ın hala vaazlarına devam ediyor olması, Fazıl Küçük tarafından, Evkaf’ın gevşek ve korkak yönetim anlayışına bağlanır ve Evkaf Murahhası Kemal Bey, “parçala ve idare et”e dayanan İngiliz siyasetini uygulayarak mevkiinde kalmaya çalışmakla suçlanır. Dr. M. Fazıl Küçük, “Şeyh Nazım ve Evkaf”, *Halkın Sesi*, Ocak 10, 1952.
- ⁶¹ Dr. Fazıl Küçük, “Menzilcioğlu Mücadeleye Hazırız”, *Halkın Sesi*, Mayıs 6, 1951.
- ⁶² Dr. Fazıl Küçük, “İstiklâlciler Bugün de Müftücü Oluyor! II”, *Halkın Sesi*, Mayıs 10, 1951.
- ⁶³ “A Müftü”, *Halkın Sesi*, Mayıs 11, 1951.
- ⁶⁴ “Müftü Limasolda”, “Müftü Efendi Bafta”, *Halkın Sesi*, Mayıs 27, 1951.
- ⁶⁵ “Halkın Sesi Direktörlüğüne”, *Halkın Sesi*, Mayıs 26, 1951
- ⁶⁶ “Müftü Baf’ta: Bafllar Sokaklara Müftüye İhtar Eden Levhalar Yapıştırdılar”, *Halkın Sesi*, Mayıs 29, 1951.
- ⁶⁷ Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur, Köylü anlar manasını namazdaki duanın, Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur’an okunur, Küçük büyük herkes bilir buyruğunu hüdanın; Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın. Ali Rıza Hilmi, “Müftü Efendiye Açık Mektup”, *Halkın Sesi*, Mayıs 31, 1951.

- ⁶⁸ “Savunma Bakanının D.P. Bursa Kongresinde Nutku”, *Zafer*, Mayıs 15, 1951.
- ⁶⁹ “Bay Menzilioğlu’nun İstifası Hükümet Tarafından Kabul Edildi”, *Halkın Sesi*, Ağustos 29, 1951. “Kıbrıs Müftüsü Azledildi”, *Halkın Sesi*, Eylül 1, 1951.
- ⁷⁰ Sir Mehmet Münir, 11.08.1925-03.11.1948 tarihleri arasında Evkaf Murahhaslığı görevini üstlenmiştir.
- ⁷¹ Dr. Fazıl Küçük, “Ezan”, *Halkın Sesi*, Mart 19, 1952.
- ⁷² “Müftü Basın Toplantısı Yaptı”, *Halkın Sesi*, Şubat 24, 1961.
- ⁷³ *Dünya*, Şubat 20, 1954.
- ⁷⁴ *Dünya*, Şubat 25, 1954.
- ⁷⁵ Yavuz, “Allahü Ekbercilerle İthaf”, *Halkın Sesi*, Nisan 20, 1954.
- ⁷⁶ Osman Nuri Çerman, *Modern Türkiye İçin Dinde Reform* (İstanbul, 1956).
- ⁷⁷ Fehmi Yavuz, *Din Eğitimi ve Toplumumuz* (Ankara, 1969), 22. Ahmet Gürtaş, *Atatürk ve Din Eğitimi*, (İstanbul, 1982), 17. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan Hüseyin Ceylan, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, cilt II, (İstanbul, 1990), 129-45.
- ⁷⁸ “Ezanın Türkçeleştirilmesi Hakkında Bir Kanun Teklifi”, *Ulus*, Şubat 23, 1961.
- ⁷⁹ “Ezana Dair Teklif Yok”, *Ulus*, Şubat 24, 1961.
- ⁸⁰ İlk Türkçe ezan 29 Ocak 1932’de Kuşadası’nda Hafız Sadık Bey tarafından okunmuştur. *Anadolu*, Şubat 2, 1932. Daha sonra da 30 Ocak 1932’de İstanbul’da Fatih Camii’nde Hafız Rıfat Bey tarafından önce Arapça sonra da Türkçe olarak okunmuştur. *Cumhuriyet*, *Anadolu*, *Yeni Asır*, 31 Kanunusani 1932.
- ⁸¹ “İnkılâba Hıyanet”, *Halkın Sesi*, Şubat 22, 1961.
- ⁸² “Müftü Basın Toplantısı Yaptı”, *Halkın Sesi*, Şubat 24, 1961.
- ⁸³ *Cumhuriyet*, Mart 3, 1961.
- ⁸⁴ *Cumhuriyet*, Mayıs 12, 1962.
- ⁸⁵ *Cumhuriyet*, Ekim 22, 1967.
- ⁸⁶ “Müftü Tarziye Vermelidir”, *Halkın Sesi*, Şubat 25, 1961.
- ⁸⁷ “Dinimiz”, *Halkın Sesi*, Şubat 26, 1961.
- ⁸⁸ “Ezan Türkçe Olmalıdır”, *Halkın Sesi*, Ocak 3, 1969.
- ⁸⁹ Ateşin, röportajı yapan Günaydın Gazetesi Kıbrıs muhabirinin, “Halkın Sesi kadrolarına yakınlığı bilinen bir zamane genci Reşat Akar” olduğunu belirtir. Ateşin 1997, 235-6 ve Ateşin, *Kıbrıslı “Müslüman”ların “Türk”leşme ve “Laik”leşme Serüveni (1925-1975)* (İstanbul, 1999), 78. Oysa ki Reşat Akar, gazetecilik hayatına 1972 yılında başlamış ve söz konusu göreve 1977 yılında atanmıştır. Reşat Akar, *Atatürk’çü Kıbrıs Türkleri* (İstanbul, 1981).

Akar, böyle bir röportaj yapmadığını belirtmektedir. Kendisi şu anda Cumhuriyet Gazetesi'nin Kıbrıs muhabiridir. Tam metinler için bakınız: Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 183-97.

⁹⁰ “Gençliğe Minnettarız”, *Halkın Sesi*, Ocak 21, 1969.

⁹¹ “Ezan ve Dualar Türkçe Okunacaktır”, *Halkın Sesi*, Şubat 4, 1969.

⁹² Ateşin, *Fâzıl Küçük*, 240-2.

⁹³ Detaylar için bakınız: Ateşin *Fâzıl Küçük*, 366-77.